

U SHELA MULENZHE PHALAMENNDENI

Phalamennde yo newa maanda nga Ndayotewa uri i dzhenise tshitshavha kham ishumo yayo na maitete ayo. Vhathu vhaswa ngaurali vha kombetshedzwa uri vha dzehenele kha mushumo wa Phalamennde.

Hu na ndila dzo fhambanaho dza u swikela Phalamennde u fana na u dalela Phalamennde kha lwendo lu re na vhaeletshedzi, webusaithi ya Phalamennde ya, www.parliament.gov.za, u dalela mobisaithi kha m.parliament.gov.za, u tevhela rine kha thwitha kha @ParliamentofRSA na u tola siafari ja Facebook yashu u itela maswamaswa kana u "hwalisa" kha tshaneje ya You Tube ya Phalamennde kha youtube.com/ParliamentofRSA.

U ita uri zwi leluwe u swikela Phalamennde, hu na mbekanyamushumo ine ya pfi "Member's Interface" ine khayo vhathu vhaswa vha nga tangana na mirado ya Phalamennde nga muthihi muthihi nga ha mafhungo a vha kwamaho. Vha nga dovha hafhu vha bvisa vhpupfiwa havho nga u tou amba kana nga makumedzwa o tou nwalwaho.

Vhaswa vha vhumba tshipiqa tsha tshitshavha tshine tsha nga kona u dzhenela Mitangano ya Komiti hune vhunzhi ha mushumo wa Phalamennde wa itwa hone na u dzhenela madzulo u itela u lavhelesa, u dipfumisa na u dimaandafhadza.

U engedza afho Phalamennde i na vhurangeli ho fhambanaho ho livhiswaho kha Vhaswa u fana na Phalamennde ya Lushaka ya Vhaswa na Nyambedzano dza Vhaswa Tafulani, ye ya a vha i pulatifomo yo sikwaho nga Sekhithara ya Vhusimamilayo ui Vhaswa vha kovhekane mihumbulo, u humbula nga ha vhumatshelo havhop na u dzinginya thandululo dza khaedu dzo vha livhananho. I netshedza vhathu vhaswa tshifhinga tsha u shela mulenzhe kha u kona u vhona mishumo yavho na vhuqifhinduleli kha u fhaqa vhuthihi na u fhaqa lushaka sa vhadzulapo vha re na nungo vha Afrika Tshipembe. Phalamennde ya Lushaka ya Vhaswa yo livha kha u:

- Pembelela mvutshelano dza matshudeni dza 1976, dze dza shela mulenzhe nga maanda kha u disa dimokirasi Afrika Tshipembe;
- Netshedza pulatifomo kha vhaswa ya u kovhekana tshenzhemo ya qivhazwakale ya vhaswa vha 1976;
- Netshedza pulatifomo ya nyambedzano ngaha mafhungo mahulwane o livhanaho vhaswa vha namusi;
- Sika tshikhala tsha u sedza rothe mihumbulo ya u disa maanda a khwiye na u maandafhadza vhaswa vha namusi;
- Disa nzhele nga ha mushumo wa Sekhithara ya Vhusimamilayo;
- Tshimbidza u shela mulenzhe ha vhaswa kha vhusimamilayo na manwe maitete a Sekhithara ya Vhusimamilayo;
- Tutuwedza vhuthihi ha matshiliso;
- Ita uri Sekhithara ya Vhusimamilayo i vhe na kxanedzano nga ha mafhungo a kwamaho vhaswa na u vhona uri u thoma u shuma ha mbekanyamaitete na milayo i kwamaho vhaswa vha Afrika Tshipembe; na
- Ita uri Khorondangi i vhe na vhuqifhinduleli.

MAGUMO

Phalamennde i isa phanda na u pembelela vhaswa nwaha muwe na muwe nga dovha ja 16 Fulwi 2017 nga u elelwa mushumo wa vhaswa kha mbofholowo ya Afrika Tshipembe u bva kha muvhuso wa Khethululo, nga vhurangeli ho fhambanaho u fana na Phalamennde ya Vhaswa na Nyambedzano dza Vhaswa vhe Tafulani, vhukati ha zwiwe. Sa lushaka, rothe ri toda tshitshavha tshi sa sedzi murafho tsho disendekaho kha pfanelo dza mutheo na mbofholowo dzi re kha Ndayotewa. Rothe ri elelwa ndivho dza Pulane dza Mveledziso ya Lushaka u fhaqa vhumatshelo havhuqi ha vhaswa vha Afrika Tshipembe nga u sika zwikhala zwa khwiye zwa pfunzo na ikonomi zwa vhathu vhaswa na u livhisa nungo kha u bvisa u sa lingana ha mbeu.

Produced by Public Education Office

www.parliament.gov.za

P.O. Box 15, Cape Town, 8000.

Telephone: (021) 403 3341

Facsimile: (021) 403 3535

CELEBRATING SOUTH AFRICAN
YOUTH

PARLIAMENT
OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

PARLIAMENT
OF THE REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**U PEMBELELA
VHASWA VHA AFRIKA
TSHIPEMBE 2017**

U PEMBELELA VHASWA VHA AFRIKA TSHIPEMBE 2017

TSIANGANE

Fulwi 16 hu pembelelwa mvutshelano dza 1976 dze dza thoma ngei Soweto dza phadalala na shango lothe zwe zwa shandukisa tshiimo tsha polotiki na matshiliso Afrika Tshipembe. Nga heli quvha, vhukati ha matshudeni a 3000 – 10 000 a vharema vho matsha nga mulalo u gwalabela Mulayo wa Pfunzo ya Vharema, ye ya thomiwa nga Muvhuso wa Khethululo u itela u disa kharikhulamu yo fhambanaho ya vhagudiswa vha vharema, i sa linganiho na ya vhatshena na u dzhenisa Tshivhuru sa luambo lwa u gudisa, nga khombekhombe

Naho zwo rali, matshudeni, vho dzhenisa zwi taratani zwa Soweto he mapholisa o ditamaho vhukuma a thuntsha gese i bvisaho mitodzi na hone nga murahu vha matshudeni nga gulu. Hezwi zwo ita uri hu vhe na migwalabo shango lothe hu tshi itelwa muvhuso wa Khethululo.

Namusi, Afrika Tshipembe li lwela u disa tshitshavha tshi sa sedzi murafho tsho ditikaho nga pfanelo dza mutheo na mbofholowo dzi re kha Ndayotewa dzo livhiswaho kha thuthuwedzo na tsireledzo ya pfanelo dza vhuthu dza Mafrika Tshipembe.

Nwaha uno ndi anivesari ya vhu 41 ya quvha ili la divhazwakale khathihini na u pembelela miwaha ya 20 u bva tshe ha vhumbiwa Khoro ya Lushaka ya Mavundu.

U PEMBELELA VHASWA VHA AFRIKA TSHIPEMBE

Phalamennde i tenda uri Vhaswa ndi vharangaphanda vha matshelo vha shango jashu. Ngauralo milayo i livhiswa kha u konisa vhatu vhaswa u swikela vhukoni havho. Vhaswa vha kwamea nga maanda nga vhushayamushumo, vhushai, u sa lingana, khaedu dza matshiliso na ikonomi.

Pulane dza Lushaka dza Mveledziso (NDP) dzi dzhiela ntha uri mveledziso na nyaluwo ya shango zwi thuthuwedzwa nga tshiimo tsha mvelaphanda kha u bveledza vhukoni na u alusa khonadzeo dza vhutshilo dza vhaswa. Vhaswa vha re na zwikili zwa ntha vha khwiye kha u vhea shango kha ndila ya nyaluwo na u khwiye vhukoni ha shango kha ndisedzo ya tshumelo kha vhatu vha lo. NDP i dzhiela ntha uri vhaswa vha na mushumo wa ndeme kha mveledziso ya shango na u tangedza uri Afrika Tshipembe li na tshivhalo tshi re ntha tsha vhaswa na vhatu vhanzhi vha re kha vhukale ha u nga shuma, vhane vha vha vha kwamea vha ndeme kha u sika mveledziso na shango lo pfumaho.

Ndivho dza NDP, vhukati ha dzinwe, ndi dzi tevhelaho:

- U khwiye sisteme ya tshikolo, hu tshi katelwa u engedza tshivhalo tsha matshudeni vha swikelaho ntha ha phesenthe dza 50 kha litheresi na mbalo, u engedza phimo ya u pfesesa ha vhagudiswa u ya kha phesenthe dza 90 na u khwathisa vhugudisi ha vhadededzi;
- U khwathisa mbekanyamushumo dza tshumelo dza vhaswa na u thoma mbekanyamushumo ntswa dza tshitshavha u netshedza vhatu vhaswa vhugudisi ha zwikili zwa vhutshilo, vhugudisi ha vhubindudzi na zwikhala zwa u shela mulenzhe kha mbekanyamushumo dza mveledziso ya tshitshavha;
- Ukhwathisa na u tandavhudza tshivhalo tsha magudedzi a FET u engedza phimo ya u shela mulenzhe ya vhaswa u swika kha phesenthe dza 25;
- U engedza phimo ya vhatelwadigiri ya magudedzi a FET u swika kha phesenthe dza 75;
- U netshedza thuso ya ndambedzo yo dalaho ine ya katela mbadelo dza tshikolo, bugu, vhudzulo na gavhelo la u tshila kha matshudeni vha bvaho mitani ya vhushai;
- U bveledza senthara dza tsireledzo dza tshitshavha u thivhela vhutshinyi na u katela vhaswa kha vhurangeli uhu;
- U thoma mbadelo ya muthelo wa thuthuwedzo kha vatholi u itela u fhungudza mbadelo ya vatholiwa vhaswa ;
- U badela mutikedzelo kha sekhithara ya u thola nga murahu ha u thola vhatelwadigiri vha giredi 12 kha mishumo musu vho phasa zwavhudi;
- U endedza mbekanyamushumo ya u guda mushumo na uri votshara dza vhugudisi dzi wanale thwii kha vhatodi vha mushumo;
- U thoma tshikimu tsha foma la tsha u toda vhatelwadigiri uri tshumelo ya tshitshavha i kokodze vhatu vha re na zwikili; na;
- U engedza mushumo wa vhubindudzi ha muvhuso nga u gudisa vhaswa na vhoraphurofesheni vha thekeniki.

Kha dzhango, Agenda 2063 i thuthuwedza, vhukati ha zwinwe, mvelaphanda i tshimbidzwaho nga vhatu kha la Afrika hune vhukoni ha vhaswa ha dzhielwa ntha. Hezwi zwi amba u bveledza mbekanyamaitete na vhuho ha mulayo hune u shaya mushumo nga vhaswa ha do fhungudzwa na hone vhaswa vha fhulufhedziswa vhuswikeli ho fhelelaho kha pfunzo, vhugudisi, zwikili, thekhinolodzhi , tshumelo dza mutakalo, mishumo na zwikhala zwa ikonomi. Agenda 2063 i na luvhonela lwa dzhango hune vhavhera na magombagomba vha do vha ndila ya tshitshavha tsha ndivho tsha Afrika na hone vha do shela mulenzhe kha mvusuludzo na vhubindudzi. I dovha hafu ya tangedza

uri u isa phanda na u sika zwikhala zwi bveledzaho, misi yothe, hu vhonala vhukoni ha vhaswa tshothe.

MUSHUMO WA PHALAMENDE KHA MVELEDZISO YA VHASWA

Phalamennde na komiti, u fana na komiti ya Phothifoljo nga ha Vhafumakadzi, Vhana na Vhatu vha re na Vhuholefali na komiti ya Vhulavhelesi, u Toja na u Vhiga nga ha Vhafumakadzi, Vhana na Vhatu vha re na Vhuholefali, dzine dza toda u shuma na mafhungo a vhaswa. Komiti hedzi dzi na vhudivhinduleli ha vhaulavhelesi nga ha mafhungo a vhaswa na hone dzi fanela u shuma na milayo ine ya kwama vhaswa

Phalamennde kha maanda ayo othe a u sika milayo, yo sika milayo minzhi ine ya fana na Mulayo wa u Maandafhadza Vharema kha Ikonomi yo Tandavhuwaho wa 2003, Mulayo wa Mveledziso ya Zwikili wa 1998 na Mulayo wa Ndinganyiso ya Kushumele.

Afrika Tshipembe lo tangedza Mbekanyamaitete ya Vhaswa ya 2015-2020 (NYP 2020) u khwathisa vhurangeli ha vhaswa vhune ha isa phanda vhukoni ha vhatu vhaswa kha u shela mulenzhe kha tshanduko ya ikonomi na tshitshavha. Mvelele khulwane dza NYP 2020 ndi u maandafhadza vhatu vhaswa vhane vha khou kona u vha vhu-koni havho ho fhelelaho na u pfesesa mishumo yavho na vhudivhinduleli kha u shela mulenzhe hu pfeseseaho kha mveledziso ya Afrika Tshipembe li si na murafho, la u lingana, dimokirasi na hone lo pfumaho .

U engedza afho, dzangalelo la Vhaswa li diswa nga Zhendedzi la Lushaka la Mveledziso ya Vhaswa (NYDA) na hone li vhuswa nga Mulayo wa Zhendedzi la Lushaka la Mveledziso ya Vhaswa. Ndi tshimiswa tshi fhindulaho thwii khaedu dza ikonomi dzine vhaswa vha tanga nado nga u thoma pulatifomo ya u sika mishumo, mveledziso ya zwikili na u fhirisa zwikili u itela vhaswa vha Afrika Tshipembe.

Milayo i tevhelaho, vhukati ha miwe, i kwamaho vhaswa yo phasiswa kha miwaha ya 20 yo fhiraho:

- Ndayotewa
- Mulayo wa Zhendedzi la Mveledziso ya Vhaswa
- Mulayo wa Zwikolo wa Afrika Tshipembe
- Mulayo wa Vhugudisi na u isa Phanda Pfunzo
- Mulayo wa Pfunzo ya Ntha
- Mulayo wa Mveledziso ya Zwikili
- Mulayo wa Ndinganyiso ya Kushumele
- Mulayo wa u Maandafhadza Vharema kha Ikonomi wo Tandavhuwaho

Phalamennde kha mushumo wayo wa vhaulavhelesi, i sedza u thoma u shuma ha milayo iyi u vha uri ndisedzo ya tshumelo i a tanyiswisa na vhudivhinduleli. Phalamennde yo vumba komiti ya Phothifoljo na komiti ya Vhulavhelesi, u Tola na u Vhiga u itela uri muvhuso u vhe na vhudiv-

hinduleli kha u thoma u shuma ha milayo iyi, ndi uri, komiti ya Phothifoljo nga ha Pfunzo ya Ntha, komiti ya Vhulavhelesi, u Tola na u Vhiga nga ha Mitambo na Vhumvumvusi na Pfunzo na komiti ya Phothifoljo nga ha Vhafumakadzi, Vhaswa na Vhatu vha re na Vhuholefali.

U PEMBELELA MIWAHA YA 20 YA NDAYOTEWA NA MIWAHA YA 20 YA KHORO YA LUSHAKA YA MAVUNDU

Phalamennde ya Riphabuliki ya Afrika Tshipembe i khou pembelela miwaha ya 20 u bva tshe Ndayotewa ya vhuimo ha ntha ya tangedzwa na miwaha ya 20 ya u thomiwa ha Khoro ya Lushaka ya Mavundu. Ndayotewa ndi mulayo muhulwane wa shango na hone ndi mushumo washu wa u hulisa, u pilela na u tsireledza Ndayotewa yashu. Mudzulapo muwe na muwe wa Afrika Tshipembe hu tshi katelwa na vhaswa na u tshiti tshinwe na tshinwe tsha u dikukumusa nga Ndayotewa yashu.

Khoro ya Lushaka ya Mavundu (NCOP) yo thoma u vha hone nga quvha la 6 Luhuhini 1997. Ndayotewa ya Riphabuliki ya Afrika Tshipembe yo swielela u thomiwa ha NCOP sa Ndu ya Vhuhili ya Phalamennde. Ndayotewa i buletshedza uri mushumo wa NCOP ndi u imela mavundu, u vha uri madzangalelo a mavundu a dzhielwa ntha kha sia la lushaka la Muvhuso. NCOP ndi ndila ya ndeme ya u swikela vhuvhusi ha tshumiso. NCOP i sedzesa kha vhuvhudzisi, vhukonanyi, vhudivhidzani na mveledziso ya vhudivhidzani vhukati ha masia a lushaka, a mavundu na a muvhuso wapo.

Ndivho khulwane dza u pembela miwaha ya 20-ndi u:

- Hulisa na u khoza vhorapolotiki vhaulwane, vhaambadzani na vhanwali (vhabveledzi) vha Ndayotewa;
- Pembelela miwaha ya fumbili ya Ndayotewa ya dimokirasi ya u thoma ya Afrika Tshipembe na zwe zwa swikelwa kha pfanelo dza polotiki, matshiliso na ikonomi na mbofholowo, pfanelo dza vhuho na u vhusa nga mulayo zwa vhatu vhothe vha Afrika Tshipembe;
- Tangedza vhudivhidzani na u fhaa lushaka nga mafufufu a maanda o engedzwaho a lushaka kha ndivho dza Ndayotewa;
- U dzhenisa na u hambudza vkhethi nga ha ndeme ya tshanduko yo diswaho nga Ndayotewa, ho sedzesa kha pfanelo dzi wanalaho kha Mulayotibe wa Pfanelo; na
- Thuthuwedza nyambadzani na u nekana tshenzemo ya zwine u tangedzwa ha Ndayotewa ha amba zwone kha vhutshilo ha mirafho yo fhambanaho.